

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ, ДОВКІЛЛЯ
ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ПРОДУКТИВНОСТІ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

Харчова промисловість Сумської області в умовах воєнного стану

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ, ДОВКІЛЛЯ
ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ПРОДУКТИВНОСТІ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

**Харчова промисловість
Сумської області в умовах
воєнного стану**

Київ-2025

УДК 664:338.439]:332.146.3](477.52)"364"(048.83)
Х22

Автори: В. М. Івченко, О. С. Зірнзак, А. Л. Солошонок,
О. М. Полонська, Н. В. Шатохіна

Друкується за рішенням вченої ради Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу (протокол № 7 від 26 грудня 2025 р.)

Харчова промисловість Сумської області в умовах воєнного стану /
Х22 В. М. Івченко, О. С. Зірнзак, А. Л. Солошонок, О. М. Полонська та
ін. Київ : НДІ «Укראгропромпродуктивність», 2025. 35 с.

У науково-аналітичному виданні викладено загальну характеристику харчової промисловості Сумської області, охарактеризовано суб'єктів господарювання у сфері виробництва харчових продуктів, які діють в регіоні у надскладних умовах воєнного часу. Висвітлено основні тенденції та показники у виробництві і реалізації продукції харчової промисловості регіону за час дії воєнного стану, а також динаміку середніх споживчих цін на харчові продукти.

Наведені матеріали за потреби можуть бути використані фахівцями будь-якої сфери діяльності для аналізу регіональних тенденцій у виробництві харчових продуктів та напоїв.

Без права перевидання. Відтворення або використання матеріалу, що міститься в інформаційному продукті, для освітніх або некомерційних цілей вирішується без отримання попередньої письмової згоди власників авторського права за умови посилання на його повну бібліографічну назву згідно з ДСТУ 7.1:2006. Відтворення або використання матеріалу, що міститься в цьому інформаційному продукті, для перепродажу, інших комерційних цілей або угод (договорів) на розробку науково-дослідних робіт забороняється без отримання попередньої згоди власників авторського права. Ці умови відносяться і до видань попередніх років. Заявку на отримання такого дозволу слід направляти науково-організаційному відділу НДІ «Укראгропромпродуктивність» за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 2, або електронною поштою: uapp_god@ukr.net

УДК 664:338.439]:332.146.3](477.52)"364"(048.83)

© Івченко В. М., Зірнзак О. С.,
Солошонок А. Л., Полонська О. М.
та ін., 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Загальна характеристика харчової промисловості Сумської області...	5
2. Суб'єкти господарювання Сумської області у сфері виробництва харчових продуктів.....	10
3. Обсяги виробництва продукції харчової промисловості у регіоні	17
4. Реалізація продукції харчової промисловості та виручка від основної діяльності.....	22
5. Регіональна динаміка середніх споживчих цін на харчові продукти.....	25
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	33

ВСТУП

Харчова індустрія – основа сучасного промислового виробництва України. Від рівня її розвитку, стабільності функціонування залежить стан економіки, продовольча безпека держави, рівень життя населення. Її розвиток дозволяє збільшити експорт готових харчових продуктів. Таким чином можна створити нові робочі місця в селах і малих міських поселеннях. Найбільший розвиток отримують ті підвиди харчової промисловості, які можуть утвердитись на ринку країн-членів ЄС. Для цього необхідно випускати високоякісну продукцію за стандартами відповідних країн. Природні переваги України у виробництві сільськогосподарської сировини дозволяють нарощувати обсяги виробництва олії, молочної продукції, плодоовочевих консервів та інших продуктів.

Харчова промисловість завжди вважалася для України пріоритетною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й вагоме місце держави в когорті світових країн – лідерів із виробництва продуктів харчування. Доступність харчових продуктів, їх якість та екологічність впливають на рівень продовольчої безпеки держави, виступають індикаторами її соціальної стабільності. З огляду на це необхідність аналізу проблем харчової промисловості у галузевому й регіональному аспектах й розробки практичних рекомендацій щодо їх подолання не викликає жодного сумніву [1]. Водночас посилення процесів глобалізації та інтеграція України до світової спільноти, по-перше, зробили економіку нашої держави більш вразливою до зовнішніх загроз і, по-друге, висунули перед нею серйозні вимоги щодо забезпечення відповідного рівня її конкурентоспроможності. Це, зокрема, стосується й харчової промисловості. Відповідність світовим стандартам може бути досягнута тільки за умови переходу галузі на інноваційну модель розвитку та активного впровадження сучасних технологій харчового виробництва. Відтак питання щодо підвищення ефективності функціонування вітчизняних харчових підприємств, виявлення загроз і потенційних можливостей зростання галузі набувають неабиякої актуальності.

Сучасний розвиток харчової промисловості України характеризується передусім адаптацією до воєнного часу, що виявилось у скороченні кількості підприємств, але з подальшим відновленням та зростанням, а також збереженням ключових галузей, таких як цукрова, м'ясна, молочна та олійно-жирова. Галузь забезпечує близько 90 % внутрішнього споживчого ринку та є важливим експортером, формуючи понад 50 % зовнішньоторговельного обігу продукції АПК.

На сьогодні ключовим пріоритетом є розвиток повного циклу технологічних процесів – починаючи від первинної обробки сільськогосподарської сировини до випуску готової упакованої харчової продукції за найвищими стандартами безпечності та якості продуктів харчування. Без створення ланцюга доданої вартості в країні, поглибленої переробки та експорту готового продукту під українським брендом ми не зможемо говорити про ефективний розвиток АПК чи всієї економіки України.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ефективне економічне зростання країни вимагає вирішення стратегічного завдання створення в Україні потужної харчової індустрії для задоволення потреб внутрішнього і зовнішнього ринків у продовольстві, забезпечення продовольчої безпеки держави, формування потужного експортного потенціалу, збільшення валютних та бюджетних надходжень. Розробка стратегії розвитку харчової промисловості будь-якого регіону повинна ґрунтуватися на аналізі сучасного стану та проблемах галузі, визначенні внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на розвиток галузі та стратегічних цілей діяльності, розробленні прогнозу розвитку на довгострокову перспективу, виявленні завдань структурної перебудови роботи галузі, а також ризиків та загроз [2].

Для розроблення ефективної економічної стратегії підприємств галузі Сумщини, цього важливого прикордонного регіону України, насамперед необхідно розглянути основні напрями системного трансформування харчової промисловості регіону з певним набором якісних стратегічних цілей щодо організаційної, ресурсної та асортиментної структури галузевого виробництва.

Сумську область можна вважати індустріально-аграрним регіоном України, де провідними у виробництві промислової продукції є чотири основні галузі: машинобудування і металообробка, паливна, хімічна і нафтохімічна промисловість та харчова і переробна промисловість.

Харчова промисловість Сумської області входить до переліку стратегічних секторів національної економіки і має пріоритет для держави як галузь зі значним потенціалом до подальшого розвитку. Сектор адаптувався до складних нинішніх умов, продемонстрував стійкість, а продукти українського виробництва зберегли свою цінність на ринках світу. В середині держави галузь формує близько 20 % усіх виробничих компаній, також складає значну частину від експорту та має високі показники доходності, суттєво наповнюючи державний бюджет. Діяльність цієї сфери надважлива для держави, і є фундаментом продовольчої безпеки.

Протягом останніх років спостерігається розвиток компаній сектору, завдяки систематичному впровадженню інновацій та новітніх технологій. Сучасні рішення дозволили модернізувати виробництво, автоматизувати бізнес-процеси та підвищити якість готових товарів. Сектор викликає зацікавленість в інвесторів, як на рівні держави, так і на міжнародних ринках, залишаючись прибутковим та перспективним навіть у сучасних реаліях військової агресії.

В умовах повномасштабної війни очевидною є потреба істотного оновлення стратегій соціально-економічного розвитку регіонів, які повинні мати цілі в напрямі інноваційного розвитку та подолання негативних наслідків війни. Політика відновлення України та подальшого її розвитку передбачатиме фокусування на максимальному розвитку унікальних переваг кожного регіону, що сприятиме згладжуванню територіальних, соціальних та економічних

дисбалансів, які поглибилися між регіонами за час війни. Сьогодні економічне зростання в промисловості є важливим, насамперед, для виживання та розвитку країни [3].

Агропромисловий комплекс Сумщини, частиною якого є і харчова промисловість, належить до провідних галузей економіки області, який впливає на рівень і якість життя населення, стабільну роботу галузей, що споживають сільськогосподарську продукцію, має достатній людський та природний потенціал для розвитку.

Стратегія, за якою живе та розвивається Сумщина, була розроблена у 2020 році, однак широкомасштабна війна та її наслідки вплинули на ключові аспекти життєдіяльності регіону і країни в цілому [4].

Відповідно у лютому 2024 року згідно із розпорядженням начальника Сумської ОВА на Сумщині утворили робочу групу з актуалізації Стратегії регіонального розвитку області до 2027 року. До неї увійшли представники органів виконавчої влади, депутати різних рівнів, представники бізнесу, науковці, експерти регіонального розвитку.

Депутатський корпус Сумської обласної ради 30 квітня 2025 року вніс зміни до Стратегії регіонального розвитку Сумської області до 2027 року. Робота з оновлення Стратегії проводилась за підтримки проекту USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»).

Оновлена регіональна стратегія зосереджена на викликах сьогодення, що пов'язані зі збройною агресією проти України, відновленні інфраструктури з урахуванням безпекових вимог, спрямована на реінтеграцію ветеранів, ветеранок та їх сімей, ВПО, ураховує завдання євроінтеграції, спирається на реальні потреби громад, що є важливим кроком з наближення регіональної політики до політики Європейського Союзу.

У подальшому планується продовжити роботу над розробкою Плану заходів на наступні два роки, який міститиме комплекс конкретних кроків у розрізі кожної стратегічної цілі. Наразі Сумською обласною радою ініційовано прийняття рішення «Про розроблення Плану заходів на 2025-2027 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки».

Пріоритетними напрямками розвитку Сумщини на наступні роки є: підвищення обороноздатності регіону й захист населення; відновлення та розвиток інфраструктури; забезпечення енергонезалежності регіону; стале функціонування економіки; сприяння створенню конкурентоспроможного промислового комплексу; розвиток промисловості з перспективою повернення до показників довоєнного часу; розбудова партнерств; підтримка ветеранів та їх родин; підтримка ВПО, соціальна реабілітація осіб з інвалідністю, підтримка сім'ї та молоді, захист прав дітей; надання якісних та доступних освітніх, медичних, культурних, адміністративних послуг з урахуванням вимог безбар'єрності [5].

Харчова промисловість Сумщини – одна із небагатьох галузей, що характеризується відносною стійкістю, оскільки вона забезпечує базові щоденні

потреби населення в продуктах харчування, а стабільний попит як всередині країни, так і на зовнішніх ринках робить галузь менш вразливою до економічних потрясінь. Також підприємства харчової промисловості відіграють важливу роль у створенні ланцюгів доданої вартості, забезпечуючи весь технологічний цикл переробки сільськогосподарської сировини, які можливо реалізувати на існуючій технологічній базі з використанням інноваційних розробок українських і зарубіжних вчених [2].

Сектор включає в себе велику кількість підприємств різної форми власності, у тому числі масштабні виробничі комплекси та суб'єкти малого та середнього бізнесу. В перелік продукції входять напої різного типу, вироби з м'яса та молока, тютюн, хліб та різноманіття хлібобулочних виробів, жири різних типів та інше. Сфера харчової промисловості взаємодіє з іншими промисловими секторами – нафтопереробкою, машинобудуванням, хімічною галуззю.

Загалом харчова промисловість має розширену та складну структуру та об'єднує понад 40 різних підгалузей, в тому числі спиртову, хлібопекарську, борошномельно-круп'яну, кондитерську, м'ясну, молочну, пивоварну та виноробну, рибну, консервну, олійно-жирову, макаронну, лікєро-горілчану, овочеву, соляну та багато інших. Практично всі ці виробництва присутні на території Сумщини. Їх перелік згідно з класами розділів 10-12 КВЕД (розширені дані) наведено у таблиці 1 (28 класів).

Таблиця 1

Основні виробництва підприємств Сумської області

Код і вид діяльності за КВЕД	Код і вид діяльності за КВЕД
10.11. Виробництво м'яса	10.73. Виробництво макаронних виробів
10.12. Виробництво м'яса свійської птиці	10.81. Виробництво цукру
10.13. Виробництво м'ясних продуктів	10.82. Виробництво какао
10.20. Перероблення та консервування риби	10.83. Виробництво чаю та кави
10.32. Виробництво соків	10.84. Виробництво прянощів і приправ
10.39. Перероблення та консервування фруктів і овочів	10.86. Виробництво дитячого харчування
10.41. Виробництво олії	10.89. Виробництво інших харчових продуктів
10.42. Виробництво маргарину	10.91. Виробництво готових кормів для тварин
10.51. Перероблення молока	10.92. Виробництво готових кормів для домашніх тварин
10.52. Виробництво морозива	11.01. Виробництво спиртних напоїв
10.61. Виробництво борошномельно-круп'яних продуктів	11.02. Виробництво виноградних вин
10.62. Виробництво крохмалів	11.05. Виробництво пива
10.71. Виробництво хлібобулочних виробів	11.07. Виробництво безалкогольних напоїв
10.72. Виробництво сухарів і сухого печива	12.00. Виробництво тютюнових виробів

Джерело [6, 7].

За даними Держстату України чисельність працівників, які здійснюють у Сумській області виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2021 році становила 5166 осіб, з них у фізичних осіб-підприємців 837 осіб. У 2022 році, коли Сумщина зазнала впливу військової агресії, загальна чисельність зменшилась на 1152 особи або на 22,3 %, у ФОП – на 239 осіб (табл. 2).

Наступного року відносно до 2022 року відбулися хоч і не надто суттєві, однак позитивні зміни – загальна чисельність зросла на 226 осіб або на 5,6 %, у ФОП більше – на 253 особи або на 42,3 % [8]. Це свідчить про те, що в складних умовах воєнного часу активізували свою діяльність малі виробники, що змогли краще пристосуватись до змін у регіоні.

Провести аналіз окремих виробництв складно через конфіденційність даних офіційної статистики, тому виокремимо декілька, дані про які наведені за 2021-2023 роки повністю або мають відсутність одного-двох показників.

Таблиця 2

Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості у підприємствах харчової промисловості Сумської області, осіб

Найменування груп продуктів	2021		2022		2023		Усього, 2022 до 2021, %	Усього, 2023 до 2022, %
	усього	з них у ФОП	усього	з них у ФОП	усього	з них у ФОП		
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	5166	837	4014	598	4240	851	-22,3	+5,6
Виробництво м'яса і м'ясних продуктів	292	19	493	16	526	39	+68,8	+6,7
Виробництво олії та тваринних жирів	400	18	к/с	к/с	467	13	х	х
Виробництво молочних продуктів	798	18	к/с	к/с	к/с	к/с	х	х
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів	374	133	280	101	256	77	-25,1	-8,6
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	1697	392	1207	290	к/с	277	-28,9	х
Виробництво макаронних виробів	к/с	27	к/с	16	17	к/с	х	х

Джерело: [8].

У виробництві м'яса і м'ясних продуктів у довоєнному 2021 році чисельність персоналу становила 292 особи, з них 19 осіб у ФОП. У наступному році цей показник зріс на 201 особу (+68,8 %). Ведення бойових дій, порушення логістики унеможливили транспортування за межі області м'ясної сировини у таких обсягах, як раніше. Перероблення збільшилось у межах області.

Тенденції у виробництві продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів негативні – чисельність працюючих у 2022 році зменшилась на чверть (на 94 особи). У 2023 році ця тенденція тривала, хоч і менш інтенсивно – відбулося зменшення на 24 особи (на 8,6 %).

Найбільша кількість працівників у Сумській області на підприємствах хлібопекарської галузі – у 2021 році їх налічувалось 1697 осіб, що становить 32,9 % до загального показника. З початком військової агресії відбулося зменшення працюючих на 490 осіб або на 28,9 %. Чисельність у ФОП зменшується кожного року і у 2023 році становить 277 осіб, що майже на 30 % менше ніж довоєнного року.

Одна із стратегічних галузей регіону – олійно-жирова зазнала таких змін: у 2023 році загальна чисельність працівників у еквіваленті повної зайнятості зросла відносно 2021 року на 16,8 % і становить 467 осіб (у 2021 році – 460 осіб), у ФОП – 13 осіб. Зросло і виробництво олії та тваринних жирів у вартісному вираженні більше ніж удвічі.

Щодо молокопереробної галузі, то можна лише зазначити, що до початку війни у 2021 році на виробництві молока і молочних продуктів була задіяна 971 особа, натомість у ФОП лише 13 осіб.

Харчова індустрія Сумщини посідає вагоме місце у переробній промисловості регіону. Зокрема частка випуску харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у структурі обсягів виробництва продукції переробної промисловості становить у 2023 році 33,7 %, частка зайнятих у виробництві – 15,9 %, частка доданої вартості – 26,2 % (рис. 1).

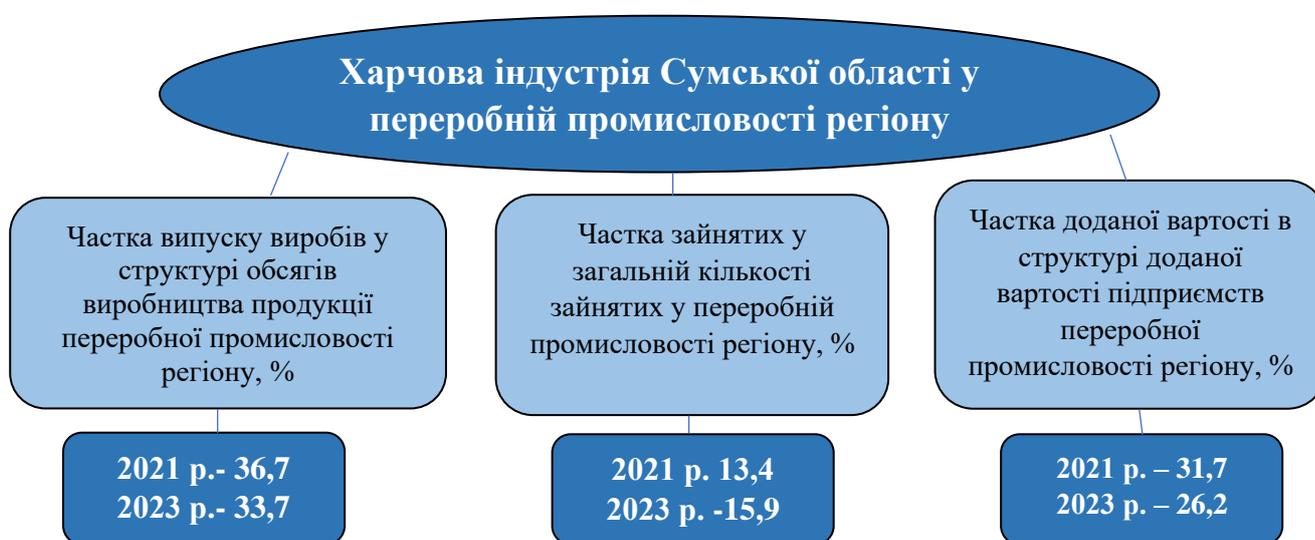

Рис. 1. Частка харчових виробництв Сумської області у окремих показниках переробної промисловості

В рамках оновлення регіональних стратегій багато областей обрали одним із галузевих пріоритетів розвитку харчову промисловість. Відродженню промисловості, нарощуванню виробництва харчової продукції та підвищенню конкурентоспроможності регіонів сприятимуть ініціативи щодо утворення інтегрованих структур для виробництва харчових продуктів, створення індустріальних парків, кластерів та інших об'єднань підприємств різноманітних видів економічної діяльності. Їх важливо розвивати, щоб залучати інвестиції, створювати нові робочі місця, зменшити залежність від імпорتنих ресурсів та збільшити ступінь переробки [3].

2. СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

За даними Держстату кількість суб'єктів господарювання у харчовій промисловості Сумської області з початку ведення бойових дій в Україні змінилась. Зокрема у 2022 році порівняно з 2021 роком загальна їх кількість у цій сфері зменшилась на 9,2 % або на 35 од. – з 380 до 345. Кількість фізичних осіб-підприємців (далі ФОП) теж зменшилась – на 3,2 % або на 8 од. (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість діючих суб'єктів господарювання Сумської області у сфері виробництва харчових продуктів

Найменування групи за КВЕД	2021		2022		2023		2022 до 2021, %		2023 до 2022, %	
	Усього, од.	З них у ФОП, од.	Усього, од.	З них у ФОП, од.	Усього, од.	З них у ФОП, од.	Усього	ФОП	Усього	ФОП
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, усього	380	248	345	240	407	291	90,8	96,8	118,0	121,3
Виробництво м'яса і м'ясних продуктів	27	10	31	17	54	38	114,8	170,0	174,2	223,5
Перероблення та консервування риби	7	5	6	4	10	8	85,7	80,0	166,7	200,0
Перероблення та консервування фруктів і овочів	5	2	6	4	7	4	120,0	200,0	116,7	100,0
Виробництво олії та тваринних жирів	25	13	28	14	28	14	112,0	107,7	100,0	100,0
Виробництво молочних продуктів	30	23	21	14	29	21	70,0	60,9	138,1	150,0
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів	50	28	38	22	38	20	76,0	78,6	100,0	90,9
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	149	116	135	109	151	122	90,6	94,0	111,9	111,9
Виробництво інших харчових продуктів	53	40	54	46	62	53	101,9	115,0	114,8	115,2
Виробництво готових кормів для тварин	8	3	5	2	8	4	62,5	66,7	160,0	200,0
Виробництво напоїв	26	8	21	8	20	7	80,8	100,0	95,2	87,5

Джерело: [8]

Якщо розглядати у розрізі окремих галузей, то слід зазначити, що кількість суб'єктів господарювання зменшилась за цей період у 6 галузях, найбільше – у виробництві готових кормів для тварин (на 37,5 %), а також у виробництві

молочних продуктів (на 30,0 %) і у виробництві продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів (на 24,0 %). Натомість збільшилась кількість учасників ринку харчових продуктів у виробництві м'яса і м'ясних продуктів (на 14,8 %), переробленні та консервуванні фруктів і овочів (на 20,0 %), виробництві олії та тваринних жирів (на 12,0 %). Кількість виробників інших харчових продуктів зросла на 1,9 %

У 2023 році порівняно з 2022 роком загальна кількість суб'єктів господарювання зросла по усіх аналізованих групах продуктів за виключенням групи напоїв, де маємо зменшення на один суб'єкт. Найбільше зростання відбулося по наступних групах: виробництво м'яса і м'ясних продуктів (+ 74,2 %), перероблення та консервування фруктів і овочів (+66,7 %), виробництво готових кормів для тварин (+ 60,0 %). Подібні зміни спостерігаємо і у фізичних осіб-підприємців.

Також слід зазначити, що найбільша кількість суб'єктів господарювання серед виробників харчових продуктів Сумщини у 2023 році знаходиться у *хлібопекарній галузі* – 151 од. або 37,1 % від загальної кількості цього періоду.

Провідним виробником хліба, хлібобулочних та кондитерських виробів у Сумській області є ТОВ «Сумська паляниця». Компанія гідно наслідує вікові традиції хлібопекарської справи Слобожанщини. Команда професіоналів бездоганно виконує свою роботу та постійно прагне створювати справжні шедеври хлібопекарського та кондитерського мистецтва.

Свою основну місію підприємство вбачає в тому, щоб дарувати позитивні емоції та безмежну насолоду кожному споживачу, наповнювати життя радістю та робити його смачнішим.

Основне завдання – забезпечити, щоб уся продукція: кожна хлібина, батон, торт чи невеличке тістечко – залишалася символом якості, смаку і турботи про споживачів. Саме тому у продукцію вкладається більше, ніж просто класичні інгредієнти – додається любов, вміння, пристрасть до улюбленої справи та бажання подарувати клієнтам найкраще.

Основні цінності:

якість: завжди надавати перевагу якості продукції, використовуючи тільки найкращі інгредієнти та забезпечуючи високі стандарти виробництва.

інновації: постійно розвивати та впроваджувати нові технології та методи виробництва для поліпшення якості продукції та задоволення потреб споживачів;

клієнтоорієнтованість: забезпечувати високий рівень обслуговування та реагувати на потреби та запити клієнтів шляхом розробки нових продуктів та послуг;

традиції: поважати традиції хлібопекарського мистецтва і передавати їх з покоління в покоління, зберігаючи автентичний смак та якість.

На підприємстві запроваджено постійний контроль безпеки і якості продукції – впроваджені, діють та сертифіковані системи управління: якістю (ДСТУ ISO 9001) та безпечністю харчових продуктів (ДСТУ ISO 22000).

ТОВ «Сумська паляниця» має власний автопарк спеціалізованого транспорту і налагоджену систему логістики, що дозволяє вчасно та безперебійно забезпечувати доставку продукції.

Продукція компанії відзначена численними нагородами як обласного так і Всеукраїнського рівня, а завдяки своїй високій якості займає стійкі позиції на ринку хлібобулочних виробів Сумщини та продовжує завойовувати прихильників у інших регіонах держави [9].

Промислову переробку молока на Сумщині здійснювали шість великих підприємств, а саме: ПАТ «Бель Шостка Україна» (м. Шостка), філія «Сумський молочний завод» ДП «Аромат» (м. Суми), ТОВ «Буринський молокозавод» (м. Буринь), філія «Роменський молочний комбінат» ПП «Рось» (м. Ромни), філія «Охтирський сиркомбінат» ПП «Рось» (м. Охтирка), ТОВ «ОМПК «Славія» (м. Охтирка) [10].

Сумський молокозавод не припиняв працювати від початку війни. Були перебої, зокрема, з паливом, а ще за місяць на складі майже не залишилося пакувальної плівки для фасування продукції. Проблему з паливом поступово вирішили самостійно, а ось постачальника пакувальної плівки так і не знайшли.

Ферми давали молоко, підприємство могло його в повному обсязі переробити, виготовити весь асортимент продукції, але не було у що пакувати. Були проблеми, тому що постійний виробник плівки, яку завод використовував на фасуванні, знаходився біля міжнародного київського аеропорту «Жуляни». Забрати плівку не було можливості, бо йшли бойові дії.

На підприємстві вирішили звернутися до Держпродспоживслужби. Там дізналися, що в березні 2022 року запрацювала Національна платформа продовольчої безпеки. Вона допомагає підприємствам харчової промисловості знайти сировину та шляхи збуту продукції.

Після реєстрації на цій платформі підприємство подало заявку і швидко знайшло виробника пакувальної плівки у сусідній Полтавській області. Сумський молокозавод отримав можливість для більш широкого представлення своєї продукції на новій платформі, яка була розроблена державними структурами та мала на меті відновити втрачені через війну зв'язки. Програма повністю безкоштовна і спрямована на те, щоб оператори ринку один одного могли знайти. До платформи долучені як виробники, так і реалізатори, логістичні компанії, «Укрзалізниця» та інші компанії.

Олійно-жирову галузь у регіоні можна представити Сумським заводом продовольчих товарів, який виготовляє олію торгових марок (ТМ) «Олівія» та «Сонячна плантація». У рейтингу компаній України «ТОП-1000» 2024 року, чистий річний дохід яких становить від 1 млрд грн, за розміром доходу у 1806269000 грн Сумський ЗПТ посів 828 місце. Динаміку доходу і прибутку цього підприємства наведено у таблиці 4 .

У 2022 році Сумський ЗПТ отримав чистий дохід менший за попередній рік на 0,1 %, водночас чистий прибуток зріс на 57,6 %. При порівнянні 2024 року з 2022 встановлено, що чистий дохід зріс на 15,9 %, тоді як чистий прибуток збільшився у 4,3 раза – з 14,6 млн грн до 73,4 млн грн.

Доходи і прибутки Сумського ЗПТ за 2020-2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2022 до 2021, % +,-	2024 до 2022, % +,-
Чистий дохід, грн	1041546000	1397306000	1396320000	1618013000	1806269000	-0,1	+15,9
Чистий прибуток, грн	6176000	9284000	14632000	77037000	73389000	+57,6	+ у 4,3 р.

Джерело: [6]

З самого початку своєї діяльності ПАТ «Сумський завод продовольчих товарів» проводив свою політику по створенню умов виробництва, які відповідають всім вимогам з безпеки продуктів харчування. Відповідно була розроблена система менеджменту, яка передбачає попередження ризиків забруднення всіх товарів мікроорганізмами, сторонніми домішками або хімічними речовинами. На заводі використовується сучасне обладнання, а технологічні процеси відповідають європейським стандартам. Завдяки таким умовам, а також досвіду і знань фахівців, ТМ «Олівія» може запропонувати покупцям високоякісні продуктові товари. Як свідчить популярність товарів під цим брендом, споживачі високо цінують відмінні смакові якості всіх продуктів, тим більше, що компоненти для них є натуральними, вирощеними в природних умовах без використання хімікатів. Не дивно, що багато покупців вважають за краще використовувати для приготування їжі саме майонези і оцет, гірчицю і рослинні олії ТМ «Олівія». Адже користуючись новітніми технологіями, підприємство застосовує тільки перевірену класичну рецептуру.

ПАТ «Сумський завод продтоварів» вже кілька десятиріч працює на ринку продуктів харчування Сумської області та далеко за її межами. Позитивні відгуки про продукцію надихають керівництво та працівників до кращих результатів.

Лідером м'ясної галузі регіону виступає Сумська м'ясна компанія (СМК). Це сучасне підприємство, що здійснює виробництво м'ясо-ковбасних виробів та делікатесів, а також займається дистрибуцією охолодженого та замороженого м'яса, м'ясної продукції, напівфабрикатів, м'ясо-ковбасних виробів та м'ясних делікатесів у північно-східній частині України.

Основні напрями діяльності СМК:

- виробництво м'ясо-ковбасних виробів та делікатесів під ТМ «Ready 2 meat», «Сумські ковбаси», «СМК» та «Смачно індично», що виготовлені з високоякісної сировини, з використанням традиційних та інноваційних технологій виробництва;

- повний комплекс дистрибуції м'яса, м'ясних продуктів у північно-східній частині України. СМК є офіційним дистриб'ютором ПАТ «Миронівський Хлібопродукт» (МХП) у Сумській та Полтавській областях. Сумська м'ясна компанія пропонує широкий асортимент охолодженої і замороженої птиці ТМ «Наша ряба» та ТМ «Наша ряба апетитна», ТМ «Своя індичка», свинини господарств Сумської області.

Вся ковбасна продукція виготовляється Сумською м'ясною компанією із високоякісної сировини за унікальними рецептами, що поєднують традиційні та інноваційні технології виробництва. Підприємство обладнане сучасним виробничим устаткуванням відомих європейських брендів LASKA (Австрія), ALPINA (Швейцарія) та інше.

Процес контролю якості включає наступні позиції:

- ◆ обов'язковий вхідний та ветеринарний контроль м'яса (свинини, яловичини, курятини та м'яса індички) та робота лише з перевіреними постачальниками продукції на довгостроковій основі;

- ◆ суворий технологічний контроль, контрольні точки у ході технологічного процесу виробництва;

- ◆ дотримання температурного режиму навколишнього середовища і сировини, а також температур термообробки, швидкого охолодження та зберігання продукції;

- ◆ мінімізація ручної праці, що дозволяє знизити контакт людини з м'ясною сировиною та готовою продукцією у процесі виробництва;

- ◆ контроль фізико-хімічних та мікробіологічних показників безпеки напівфабрикатів і готової продукції;

- ◆ контроль якості м'ясної продукції у державних лабораторіях.

Сумська м'ясна компанія застосовує кращі світові практики у сферах виробництва та управління бізнес-процесами на підприємстві.

Ще один відомий виробник продукції харчової промисловості – ПрАТ «Монделіс Україна». Виробнича база компанії знаходиться у місті Тростянець Сумської області. «Монделіс Україна» є українським підприємством, що належить до групи компаній Mondelez International – всесвітнього лідера у виробництві печива, та другого найбільшого у світі виробника шоколаду, жувальної гумки та льодяників.

В Україні продукція компанії виробляється на двох фабриках – Тростянецькій фабриці ПрАТ «Монделіс Україна» та дочірньому підприємстві ТОВ «Чіпси Люкс». Продукція, вироблена на зазначених підприємствах, доступна для українських споживачів, а також експортується у понад 50 країн світу. Це Алжир, Азербайджан, Казахстан, Литва, Бахрейн, Грузія, Хорватія та інші країни. Компанія працює в Україні з 1994 року і є одним із найбільших інвесторів в харчову галузь України. «Монделіс Україна» – це якісні бренди, що дарують смачні миті радості: «КОРОНА», MILKA, OPEO, «ВЕДМЕДИК «БАРНИ», TUC, «Belvita!Добрий Ранок!», «ЛЮКС», DIROL, HALLS. Бренди Mondelez на ринку снєків України наразі мають значну частку та знаходяться серед лідерів у своїх категоріях.

Компанія безпосередньо виробляє такі продукти: печиво солодке з какао (у т. ч. вафлі), какао-паста, какао-порошок без додання цукру, шоколад та шоколадні вироби з наповнювачем, шоколад та шоколадні вироби без наповнювачів, з доданням зерна, фруктів чи горіхів у всьому об'ємі, шоколад та шоколадні вироби без наповнювачів інші, вироби шоколадні інші, вироби

шоколадні кондитерські інші без наповнювачів, вироби цукрові кондитерські та їх замітники, які містять какао.

У 2022 році після початку воєнних дій у державі чистий дохід підприємства зменшився удвічі і становив 4,1 млрд грн (у 2021 – 8,5 млрд грн). Далі у 2023 році цей показник зріс до 6,0 млрд грн, а у 2024 становить 9,5 млрд грн, що більш ніж у півтора рази перевищує показник попереднього року. Підприємство впродовж 2020–2024 років, за винятком 2022 року, мало чистий прибуток. У 2022 році збитки становлять 305 млн грн [11].

Mondelēz International – один із найбільших виробників снеків у світі, чистий дохід компанії у 2022 році склав близько 31 мільярда доларів США. Компанія виробляє і продає різноманітні снеки, а саме: бісквіти (печиво, крекери та солені снеки), шоколад, жувальну гумку та льодяники, а у деяких країнах також і бакалійну продукцію та розчинні напої.

В Україні компанія Mondelēz International є одним із найбільших інвесторів в харчову галузь. Компанія працює в Україні з 1994 року й до 2013-го називалася «Крафт Фудз Україна». За час роботи на українському ринку Mondelēz International інвестувала у розвиток бізнесу значні кошти, налагодивши власні виробничі потужності в місті Тростянець Сумської області та в селі Старі Петрівці, що поблизу Києва.

«Монделіс Україна» послідовно підтримує місцеві громади в регіонах присутності, реалізуючи низку важливих соціальних та благодійних ініціатив. З 2018 по 2021 рік Mondelēz International Foundation спільно з Центром «Розвиток КСВ» реалізували в Україні національну програму «Healthy Schools: заради здорових і радісних школярів». Проект сприяв розвитку здорового харчування, фізичної активності та свідомого ставлення до здоров'я серед школярів. Участь в програмі взяли понад 1700 шкіл та більше 250 000 школярів з різних куточків України, а також їхні батьки та вчителі. Крім цього, найбільш активні школи отримали гранти на STEM-обладнання на загальну суму близько 1 110 000 грн.

З початком повномасштабної війни Mondelēz International спільно із Mondelēz International Foundation оголосили про виділення 12 мільйонів доларів на гуманітарну допомогу Україні та українським біженцям. Станом на початок 2023 року компанія вже передала 445 тонн власної продукції на благодійні потреби. Окрім цього, Mondelēz International фокусує свої зусилля на наданні необхідної підтримки українським лікарням, школам, дитячим закладам та постраждалим громадам.

Щодо напоїв, то їх виробництво у Сумській області представляє ТОВ «Горобина» або Сумський лікєро-горілочаний завод – велике підприємство лікєро-горілочаної промисловості з більш ніж сторічною історією, розташоване в місті Суми.

Історія підприємства бере початок ще з кінця 19 століття – 1897 року і пройшла великий шлях від приватної гуральні, яка на той час вже славилась своїм авторитетом і пошаною, до ТОВ «Горобина» – лікєро-горілочаного заводу з автоматизованими лініями, новітніми технологіями, чіткою, перевіреною часом і досвідом рецептурою і, звичайно ж, продукцією, яка пройшла всі рівні

перевірки та оцінки якості, була неодноразово відзначена багатьма грамотами і завоювала свою любов і довіру серед клієнтів. У січні 2001 року на базі орендного підприємства «Сумський лікєро-горілчаний завод» була створена фірма «Горобина», яка продовжила славу справу сумських майстрів горілки.

На виробничих лініях заводу випускається понад 30 видів алкогольної продукції: горілка, вермути, настоянки, бальзами та лікер під торговими марками «БЕСІДА» «FII», «Skiff Gold», «Горобина», «Сумський Двір», «Губернія», «Sumska gorobina» та інші.

У 1996-97 роках більша частина прибутків підприємства була спрямована на технічне переобладнання виробництва, було придбано і встановлено дві лінії розливу і машина для миття пляшок італійського виробництва, встановлені автомати з наклеювання акцизних марок, було закуплено та встановлено обладнання для демінералізації води методом зворотнього осмосу.

Філософія компанії спрямована на виробництво тільки якісних, натуральних напоїв найвищого рівня, з довершеними смаками та ароматами. Вже більше 7 років основою продукції є структурована вода, застосовується дев'яноступенева система фільтрації водно-спиртового розчину з використанням напівдорогоцінного каміння та мінералів. У 2014 році до виробництва були залучені учені інституту технічної теплофізики НАН та Українського НДІ спирту і біотехнології продовольчих продуктів. Завдяки цьому і відбулося це ноу-хау.

Підприємство активно працює над тим, щоб продукція відповідала всім критеріям оцінки якості, мала натуральний склад і довершений смак. Кропітка праця, помножена на любов до власної справи, відповідальність і чесність дає змогу експортувати напої по всьому світу, а в Україні вони вже давно здобули популярність.

У 2021 році вперше в Україні підприємство почало виготовлення сертифікованих настоянки та лікєру органічної якості на основі ягід терну від ТМ «Hunters drink Old Carver».

Сьогодні Сумський лікєро-горілчаний завод є одним із престижних підприємств алкогольної продукції в Україні. Формула успіху – виробництво якісних і натуральних напоїв, що задовільняють смаки навіть найвибагливіших їх поціновувачів.

Перспективи розвитку діючих підприємств пов'язані з їх модернізацією, впровадженням сучасних технологій та інноваційних підходів для підвищення конкурентоспроможності продукції. Важливою перспективою є перехід від продажу сировини до виробництва готової продукції з вищою доданою вартістю, такої як кондитерські вироби, молочні продукти, олії та інші. Це дозволить збільшити прибутковість підприємств та створити нові робочі місця. Є можливості для розширення асортименту продукції, включаючи нові види переробки фруктів, овочів та інших сільськогосподарських культур.

3. ОБСЯГИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У РЕГІОНІ

Україна має значний природо-ресурсний потенціал сільського господарства (велика площа родючих ґрунтів та розташування у сприятливих кліматичних зонах, які дозволяють вирощувати широкий спектр продукції), а також давні традиції сільськогосподарського виробництва, які разом є запорукою розвитку сектору харчової і переробної промисловості та виходу/закріплення України на швидкозростаючому світовому ринку, обсяг якого перевищує 10 трильйонів дол. США [12]. Проте наразі головними статтями агроекспорту з України є сировинна продукція та продукція первинної обробки. Значна частина виробництва харчових продуктів в Україні припадає на малі та середні підприємства, які традиційно не співпрацюють між собою задля забезпечення стабільного рівня якості та обсягу постачання, який необхідний для здійснення діяльності на світовому ринку, відтак домінуючу роль відіграють великі компанії.

Основними засадами виробництва харчових продуктів і напоїв є переробка сировини (рослинного та тваринного походження) за допомогою технологічних процесів, забезпечення якості та безпеки продукції, а також її відповідність встановленим вимогам і стандартам. Ключові елементи включають: вибір правильної сировини, послідовні технологічні етапи, контроль якості та дотримання санітарних норм.

Регіональні особливості виробництва харчових продуктів зумовлені доступністю сировини та близькістю до споживачів, що призводить до спеціалізації певних регіонів, які розвиваються залежно від місцевих ресурсів та потреб ринку. Особливості виробництва харчових продуктів на Сумщині включають розвинені галузі, такі як борошномельна, м'ясна, молочна, хлібопекарська, олійно-жирова, кондитерська та спиртова. Розміщення підприємств визначається сировинним чинником та споживачем, що зумовлює орієнтацію на переробку сільськогосподарської продукції, якої в області багато, а також на виробництво кінцевих продуктів для місцевого населення.

Як уже зазначалось, натепер відсутня велика кількість статистичних показників за останні роки, у тому числі обсяги виробництва продукції харчової промисловості у натуральному вираженні у Сумській області. Наразі цей показник можна відслідкувати лише по індексах продукції за довоєнні роки і за січень 2022 року.

Промисловість у цілому і переробна промисловість впродовж 2019 і 2020 років мали спад виробництві, тоді як харчова промисловість Сумщини у ці роки наростила виробництво відповідно на 8,5 % та 5,7 %. У довоєнному 2021 році ситуація була протилежною – промисловість збільшила виробництво на 2,0 %, переробна – на 1,7 %, тоді як виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів знизилось на 1,5 % (табл. 5).

У січні 2022 року до грудня 2021 року знизилось виробництво у всіх трьох промислових групах, найбільше у переробній промисловості – на 9,9 %. За рік, а саме у порівнянні січня 2022 року з січнем 2021 року, підприємства

промисловості в цілому та переробної галузі наростили виробництво на 7,2 % та 11,3 %, тоді як харчова промисловість Сумщини зазнала спаду на 11,6 %.

Таблиця 5

Індекси промислової продукції за видами діяльності у Сумській області у 2017-2022 роках

Промислова група	2017	2018	2019	2020	2021	Січень 2022 р. до грудня 2021 р.	Січень 2022 р. до січня 2021 р.
Промисловість	101,7	110,3	98,3	95,5	102,0	92,2	107,2
Переробна промисловість	108,4	111,9	96,4	95,2	101,7	90,1	111,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	99,6	108,5	105,7	105,4	98,5	96,3	88,4

Джерело: [8]

Державні механізми покращення виробництва харчових продуктів включають фінансову підтримку (субсидії, дотації), законодавче регулювання (вимоги до якості та безпеки, стандарти), стимулювання інновацій (підтримка науково-обґрунтованих систем) та створення умов для конкурентоспроможності (сприяння впровадженню енерго- та ресурсозберігаючих технологій).

Указом Президента України від 26.01.2024 № 31/2024 започатковано Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні». Платформа створена за ініціативи Президента України та за участю Міністерства економіки України. Метою платформи є зміцнення економічних зв'язків, постійної комунікації між державою та українським бізнесом, сприяння українським товаровиробникам задля зміцнення спроможності держави та нашої економічної системи.

Ціль – підтримка української економіки та безпосередньо українських виробників та заохочення населення України до придбання української продукції, адже за результатами досліджень Міністерства економіки в середньому 40 % від вартості українських товарів повертається в державу у вигляді податкових і неподаткових витрат, що дозволяє забезпечувати Сили Безпеки й Оборони, дає робочі місця та забезпечує потреби сіл та міст.

20 квітня 2024 року підприємцям Сумщини презентували економічну платформу «Зроблено в Україні». Презентація і обговорення відбулись під час розширеного засідання Ради підприємців при Сумській обласній державній адміністрації.

Платформа є цілком зрозумілою та логічною особливо сьогодні, у воєнний час. Під знаком «Зроблено в Україні» в нашій державі має бути якомога більше товарів – від виробництва, спрямованого для потреб ЗСУ, для нашої Перемоги, до товарів в галузі машинобудування, харчової чи текстильної промисловості. Тому дуже важливо підтримати цю ініціативу і взяти в ній участь.

Важливою частиною доходу економіки країни є обсяг виробництва харчових продуктів у грошовому еквіваленті у різних галузях. Дохідність цього

сектора залежить від обсягів виробництва, експорту, імпорту та продажів, а також від цін на сировину.

Дані Держстату та регіональної статистики з цього питання містять багато конфіденційної інформації, що унеможливило якісне проведення аналізу.

Зокрема інформація щодо виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у Сумській області в цілому за 2021–2023 роки наведена як конфіденційна (табл. 6). Водночас обсяги виробництва у ФОП висвітлені за ці роки повністю. У 2022 році виробництво у цій категорії зменшилось відносно 2021 року на 77,0 %, а у 2023 році порівняно з попереднім роком зросло більш ніж утричі і становить 563,9 млн грн.

Таблиця 6

Динаміка виробництва окремих видів харчових продуктів на підприємствах Сумської області за 2021-2023 роки, млн грн

Найменування груп продуктів	2021		2022		2023		2022 до 2021, %		2023 до 2022, %	
	усього	з них у ФОП у	усього	з них у ФОП	усього	з них у ФОП	Усього	ФОП	Усього	ФОП
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	к/с	564,9	к/с	129,7	к/с	563,9	х	-77,0	х	зб. у 3,3 р.
Виробництво м'яса і м'ясних продуктів	449,3	12,7	762,9	0,5	1125	1,6	+69,8	-96,1	+47,5	зб. у 2,2 р.
Виробництво олії та тваринних жирів	1254,1	10	к/с	к/с	2756,5	0,4	х	х	х	х
Виробництво молочних продуктів	1341,5	59,9	к/с	к/с	к/с	к/с	х	х	х	х
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів	627,8	156,1	548,2	104,1	819,7	109,4	-12,7	-33,3	+49,5	+5,1
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	812,7	94,2	748,2	12,7	к/с	12,1	-7,9	-86,5	х	-4,7

Джерело: [8]

Виробництво м'яса і м'ясних продуктів у довоєнному 2021 році у підприємствах становило 449,3 млн грн, а у 2022 році зросло на 69,8 % – до 762,9 млн грн. У ФОП були негативні зміни – зниження з 12,7 млн грн до 0,5 млн грн. Наступний рік також приніс вагоме підвищення виробництва на 47,5 % – до 1125 млн грн. У ФОП виробництво також збільшилось.

У виробництві олії та тваринних жирів динаміку не можна відслідкувати через брак даних, однак можна зазначити, що в цілому у 2023 році порівняно з 2021 роком олійно-жирової продукції вироблено більше ніж удвічі – 2756,5 млн грн. Це найвищий показник у галузі регіону.

По молочних продуктах маємо дані тільки за 2021 рік – 1341,5 млн грн, у ФОП – 59,9 млн грн.

Щодо борошна, то його виробництво в Україні за підсумками 2024 року становить 2,34 млн т. Це відповідає рівню попереднього року, однак на 27 % менше, ніж у 2020 році [13]. Лідером серед підприємств з виробництва вкотре став «Вінницький КХП №2», який виробив 112,2 тис. т. На другому місці «Столичний млин» (98,7 тис. т). А третє місце посіло підприємство ВФК «Рома» (47,1 тис. т).

У Сумській області у 2023 році обсяг виробництва цієї продукції великими гравцями ринку борошна у грошовому вимірі становить 819,7 млн грн, що більше за попередній рік на 49,5 % (у ФОП на 5,1 %). Початок війни спричинив падіння цього показника до 2021 року на 12,7 % – до 548,2 млн грн.

Обсяги виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів з початком військової агресії знизились на 7,9 % – з 812,7 млн грн до 748,2 млн грн, у ФОП – на 86,5 % (з 94,2 млн грн до 12,7 млн грн).

Багато підприємств харчової промисловості, зокрема хлібозаводи, є критично важливими для забезпечення продовольчої безпеки на місцях, і вони намагаються продовжувати роботу, попри ризики. Виробники хліба у Сумській області здебільшого продовжують працювати в умовах воєнного часу, забезпечуючи хлібом місцеве населення, зокрема у важкодоступних селах.

Хоча загалом по Україні сотні підприємств скористалися програмою релокації бізнесу, пріоритетом для більшості з них є підтримка виробництва наявними силами на місці. Процес релокації дуже складний, включає оцінку ризиків, вибір нового місця розташування, логістику транспортування обладнання та сировини, а також юридичне переоформлення документів для забезпечення повноцінного функціонування підприємства.

Війська РФ атакували деякі підприємства. Наприклад, був зафіксований удар дроном по хлібозаводу в Сумах, що призвело до пошкоджень, але не обов'язково до повної релокації виробництва.

У перші тижні повномасштабного вторгнення в Андріяшівській громаді не припиняв роботи місцевий хлібозавод. Тоді російські війська частково заблокували під'їзди до навколишніх населених пунктів Роменського району. Хліб доставляли до населених пунктів, куди не могли дістатися інші постачальники. Залучались до допомоги волонтери та місцеві жителі, бо працівники не встигали. Розвозили хліб у важкодоступні села, де не довозилась продукція. Ризикували і технікою, і продукцією, і життям людей [14].

Нині на підприємстві виготовляють понад 40 видів хлібобулочних виробів і приблизно стільки ж солодошів. Партії кондитерських виробів колектив хлібозаводу періодично передає українським військовослужбовцям. Працівники підприємства активно долучаються до волонтерських ініціатив.

Оцінити виробництво інших продуктів, а також порівняти їх з показниками по Україні, можна за даними таблиці 7, сформованої на підставі офіційної статистики [8]. Частка виробленої продукції харчової промисловості у Сумській області у загальному її обсязі в Україні за 2023 рік по основних продуктах становить: м'ясні продукти – 0,6 %, олія – 1,3 %, борошно, а також хліб і хлібобулочні вироби – 2,2 %.

Обсяг виробленої продукції харчової промисловості у Сумській області за 2020-2023 роки [8]

	2020		2021		2022		2023	
	Усього, тис. грн	З них у ФОП, тис. грн	Усього, тис. грн	З них у ФОП, тис. грн	Усього, тис. грн	З них у ФОП, тис. грн	Усього, тис. грн	З них у ФОП, тис. грн
Виробництво харчових продуктів								
Україна	566812063	8637259,7	671484921	10877322	621958243	3079962	766737371	4514209,3
Сумська обл.	к/с	478848,8	к/с	564867,3	к/с	129683,4	к/с	563855,9
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів								
Україна	93601802	1587742,4	115312379	1577329,7	132958336	515142,3	181479668	1019412,3
Сумська обл.	381063,2	8588,1	449340,6	12729,2	762879,7	508,9	1125035,1	1621,5
Перероблення та консервування риби								
Україна	10148216	393899,1	8525455,5	464871,8	10151063	51232,5	14651265	501489,6
Сумська обл.	к/с	164316,6	к/с	199114,6	10609,2	к/с	к/с	437162,1
Перероблення та консервування фруктів і овочів								
Україна	18205825	302588,2	22756469	368947,5	23124320	182610,8	33486525	196459,5
Сумська обл.	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	271,6	к/с
Виробництво олії та тваринних жирів								
Україна	200689310	965274,9	243877765	1118411,9	194599337	656881,8	220144196	639589,7
Сумська обл.	к/с	4542,8	1254086,3	9987,2	к/с	к/с	2756524,1	385,8
Виробництво молочних продуктів								
Україна	72577827	330859	75921803	446494,1	74311302	80172,5	89603947	123645,9
Сумська обл.	1377404,3	35220,4	1341535,7	59894,6	к/с	к/с	к/с	к/с
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів								
Україна	36012312	675395,4	42522268	670634,6	34321148	320983,5	37920704	314657,6
Сумська обл.	478848,4	177181,7	627769	156085,9	548233,7	104119	819725,1	109359,3
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів								
Україна	37643847	3049252,4	49368648	4027388,2	48076500	873367,7	54414018	989627,5
Сумська обл.	615573,4	73331,9	812656,2	94216,1	748248,9	12695,8	к/с	12146,4
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання								
Україна	24845058	2398683,1	33943190	3272464	32343058	575467	31664176	658924,2
Сумська обл.	595548,3	68112,7	732385,3	88097,8	743999,4	12052,3	679889,5	11503
Виробництво макаронних виробів								
Україна	1465488,3	86619,1	1815000,4	116740,9	2292561,8	30753,7	2836972,3	26873
Сумська обл.	к/с	3665	к/с	4573,2	к/с	471,9	1835,6	к/с
Виробництво інших харчових продуктів								
Україна	77734472	1155519,3	94041206	1992485,1	85995863	395779,4	115332735	723259,5
Сумська обл.	к/с	11795,8	11644724	31145,4	4826820,9	3029,6	4078321,7	2816,3
Виробництво цукру								
Україна	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с
Сумська обл.	к/с	–	к/с	–	к/с	–	к/с	–
Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів								
Україна	37207112	117249,9	45443926	187744,4	40066873	5090,7	52203061	162797
Сумська обл.	5643412,4	к/с	8239471,1	к/с	2151184,8	к/с	54518,6	к/с
Виробництво чаю та кави								
Україна	8902597,5	105166,2	9540344	208998,3	8912538,6	5119,5	11579521	5069
Сумська обл.	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с

Символ (к) – дані не оприлюднюються з метою виконання вимог Закону України "Про офіційну статистику" щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності.

4. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ВИРУЧКА ВІД ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особливості реалізації продукції харчової промисловості включають суворе дотримання стандартів якості та безпеки, що регламентуються законодавством, наприклад, принципами НАССР. Важливим є збереження термінів придатності, безпека транспортування та зберігання, маркування продукції, що відповідає вимогам, а також необхідність адаптації до споживчого попиту і регіональних особливостей.

Виробництво та реалізація харчових продуктів суворо регулюються законодавством, зокрема українськими нормами та європейськими регламентами, як-от Регламент (ЄС) № 852/2004 про гігієну харчових продуктів, що передбачає впровадження принципів НАССР.

Необхідно дотримуватися правил маркування, які гарантують споживачеві достовірну інформацію про продукт. Наприклад, існують заборони на використання певних назв, якщо продукт не відповідає встановленим вимогам, зокрема як у випадку з шоколадом.

Логістичні та технічні особливості:

- збереження термінів придатності – харчова продукція має обмежений термін придатності, тому важливо забезпечити належні умови її транспортування, зберігання та реалізації, щоб запобігти псуванню;
- безпека транспортування – продукти мають транспортуватися у спеціально обладнаному транспорті, який забезпечує необхідний температурний режим та захист від забруднень;
- наближеність до сировини та споживача – розташування підприємств харчової промисловості часто зумовлене принципами наближеності до джерел сировини або до споживача, що спрощує логістику та скорочує час реалізації.

Споживчі та ринкові аспекти:

- адаптація до споживчого попиту – виробники повинні враховувати потреби та смаки споживачів, що може вимагати адаптації асортименту, пакування та маркетингових стратегій;
- наявність унікальних локальних продуктів – реалізація специфічних, регіональних продуктів може мати свої особливості, пов'язані з місцевими традиціями та ринковими нішами.

Харчова промисловість Сумської області посідає перше місце серед трійки лідерів промисловості цього регіону за обсягами реалізації продукції, які становлять за 2024 рік 15352,5 млн грн, або 17,7 % до загального підсумку. Далі виділяються металургійне виробництво – 15114,2 млн грн (17,4 %) та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 13733,5 млн грн (15,9 %) [15].

Суттєво різняться між собою обсяги реалізованої продукції у довоєнний 2021 рік та за 2022-2024 роки (табл. 8).

За даними Головного управління статистики у Сумській області у 2022 році обсяги реалізації продукції харчової промисловості порівняно з 2021 роком

знизилися на 45,4 %, тоді як у промисловості всього значно менше – на 28,8 %, у переробній промисловості – на 29,5 %.

У 2023 році ситуація у промисловості Сумщини в цілому стабілізувалася, отримано зростання реалізованої продукції порівняно з 2022 роком на 59,9 %. При цьому обсяг реалізації у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів зріс за цей період на 35,5 %. Такий показник ще раз засвідчує стійкість вказаної галузі до викликів і ризиків воєнного періоду.

За розглядом стану реалізації продукції за 2024 рік, у харчовій промисловості відзначено 19,0 % приросту реалізованої продукції до 2023 року. Для усієї промисловості України показник становив +9,7 %.

Таблиця 8

Динаміка обсягів реалізації продукції харчової промисловості у Сумській області

Промислова група	2021	2022	2023	2024	2022 до 2021	2023 до 2022	2024 до 2023
Промисловість	69384,5	49397,0	78961,4	86601,2	-28,8	+59,9	+9,7
Переробна промисловість	47208,3	33276,4	45097,4	56565,9	-29,5	+35,5	+25,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	17422,0	9519,8	12899,5	15352,5	-45,4	+35,5	+19,0
Частка у промисловості, %	25,1	19,3	16,3	17,7	x	x	x
Частка у переробній промисловості, %	36,9	28,6	28,6	27,1	x	x	x

Джерело: [15]

У довоєнний період, а саме у 2021 році, харчова промисловість Сумщини реалізовувала продукцію у обсягах, які становили 25,1 % у промисловості в цілому та 36,9 % у переробній промисловості, частиною якої вона є. З початком воєнних дій у 2022 році ці показники поступово знижувались і у 2024 році становили відповідно 17,7 % та 27,1 %.

Продукція харчової промисловості Сумської області реалізується не тільки в Україні, а й за її межі. Однак дослідити це питання унеможлиблює неповнота офіційної актуальної статистики, через конфіденційність інформації або ж несвоєчасне оприлюднення. Маємо лише показник одного товару, а саме жири та олії тваринного або рослинного походження. Їх експортовано на суму 28659,8 тис. дол. США, що становить 3,5 % до сумарного експорту регіону (809170,5 тис. дол. США). По IV групі товарів «Готові харчові продукти» інформація на сайті Головного управління статистики у Сумській області вказана як конфіденційна [15].

Обсяг продажів на внутрішньому ринку, а також споживчий попит, є ключовими факторами, що визначають прибутковість підприємств. Продаж харчових продуктів за кордон приносить валютну виручку та збільшує загальний обсяг доходу. Чим більший обсяг вироблених продуктів, тим вищий грошовий оборот у галузі. Виручка від основної діяльності (або реалізаційна виручка) – це всі кошти, які компанія отримала від продажу своїх товарів, виконання робіт або надання послуг. Це показник, що відображає основну операційну діяльність бізнесу і є головною складовою загального доходу компанії, хоча й не включає додаткові доходи, як-от продаж активів чи інвестиційна діяльність.

Авторами наведено перелік з 9 підприємств харчової промисловості за найбільшою отриманою виручкою у 2024 році [6].

У трійці лідерів найбільшу виручку від основної діяльності, яка становить 9,5 млрд грн, отримало підприємство ПрАТ «Монделіс Україна, спеціалізацією якого є виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів. Другу сходинку посідає ПрАТ «Сумський завод продовольчих товарів» з виручкою у 1,8 млрд грн. Його спеціалізація – виробництво олії та тваринних жирів. На третьому місці ТОВ «Сумська м'ясна компанія» з показником 1,3 млрд грн виручки від основної діяльності. Півмільярдну виручку отримали ПрАТ «Лакталіс Суми» та ТОВ «Буринський молокозавод», 319,2 млн грн – ТОВ «Сумська паляниця» (табл. 9).

Таблиця 9

Виручка від основної діяльності виробників харчових продуктів та суб'єктів підприємництва з її реалізації у 2024 році (вибіркові дані)

Найменування суб'єкта господарської діяльності	Основний вид діяльності за КВЕД	Виручка, грн
ПрАТ «МОНДЕЛІС Україна»	10.82 Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів	9 517 545 000
ПрАТ «СУМСЬКИЙ ЗАВОД ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ»	10.41 Виробництво олії та тваринних жирів	1 806 269 000
ТОВ «СУМСЬКА М'ЯСНА КОМПАНІЯ»	10.11 Виробництво м'яса	1 259 442 800
ПрАТ «ЛАКТАЛІС СУМИ»	10.51 Перероблення молока, виробництво масла та сиру	521 471 000
ТОВ «БУРИНСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»	10.51 Перероблення молока, виробництво масла та сиру	509 942 000
ТОВ «СУМСЬКА ПАЛЯНИЦЯ»	10.71 Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання	319 241 200
ТОВ «ДЕЛ-ПРОД»	10.11 Виробництво м'яса	164 351 400
ТОВ «ГОРОБИНА»	11.01 Дистиляція, ректифікація та змішування спиртних напоїв	161 049 000
ТОВ «М'ЯСНИЙ ДІМ «АТЛАНТ»»	10.11 Виробництво м'яса	118 244 900

Джерело: [6].

5. РЕГІОНАЛЬНА ДИНАМІКА СЕРЕДНІХ СПОЖИВЧИХ ЦІН НА ХАРЧОВІ ПРОДУКТИ.

Цінова політика – це найважливіший механізм, що забезпечує багато пріоритетів економічного розвитку. Вона суттєво впливає як на обсяги господарської діяльності підприємств, так і на добробут населення та рівень споживання найважливіших харчових продуктів. Окрім того, цінова політика є дієвим інструментом конкуренції на споживчому ринку.

Ринок харчових продуктів постійно знаходиться у центрі уваги, оскільки він є особливою сферою прояву економічних відносин між товаровиробниками і споживачами. Індекс споживчих цін по Сумській області у грудні 2024 року відносно листопада 2024 року становить 101,8 %, по Україні – 101,4 %, за рік у цілому – 112,4 % та 112, 0 % відповідно.

На споживчому ринку області у грудні 2024 року порівняно з листопадом 2024 року ціни на продукти харчування та безалкогольні напої збільшилися на 1,0 %. На 4,8–1,2 % зросли ціни на масло, свинину, рибу та продукти з риби, сало, молоко, соняшникову олію, яловичину, сир і м'який сир (творог), молочні продукти, продукти переробки зернових, хліб, рис, фрукти (табл. 10). Водночас на 4,6–0,8 % знизилася ціни на макаронні вироби, яйця, м'ясо птиці, кондитерські вироби з борошна, цукор. Індекс споживчих цін на безалкогольні напої становить 99,4 % [15]. Алкогольні напої та тютюнові вироби зросли в ціні на 3,5%, з них алкогольні напої – на 4,1%, тютюнові вироби – на 3,1%.

Таблиця 10

Зміни споживчих цін у Сумській області

Показник	Грудень 2024, % до:	
	листопада 2024	грудня 2023
Споживчі ціни у області	1,8	12,4
Харчові продукти та безалкогольні напої	1,0	14,5
Харчові продукти:	1,1	14,5
хліб і хлібопродукти	-0,2	14,9
хліб	1,3	17,5
макаронні вироби	-4,6	4,6
м'ясо та м'ясопродукти	0,7	2,9
риба та продукти з риби	3,9	10,5
молоко	3,2	23,3
сир і м'який сир (творог)	2,9	18,0
яйця	-3,2	11,9
масло	4,8	34,6
олія соняшникова	3,1	32,8
фрукти	1,2	15,2
овочі	0,1	67,9
цукор	-0,8	-2,6
Безалкогольні напої	-0,6	12,8
Алкогольні напої, тютюнові вироби	3,5	16,3

За рік, а саме у грудні 2024 року порівняно з груднем 2023 року, споживчі ціни у області зросли на 12,4 %, тоді як на харчові продукти – на 14,5 %. Найбільше подорожчали овочі (+67,9 %), вершкове масло (+34,6 %) та олія соняшникова (+32,8 %), найменше – м'ясо та м'ясні продукти (+2,9 %) та макаронні вироби (+4,6 %). Решта показників знаходяться у діапазоні 10,5 % – 23,3 %. Знизилися ціни лише на цукор – на 2,6 %.

Моніторинг цін на харчові продукти є важливим інструментом для споживачів, бізнесу та держави, який допомагає приймати обґрунтовані рішення, оцінювати конкурентоспроможність, контролювати інфляцію та забезпечувати безпечність продукції. Він надає точну інформацію про ціни, дозволяючи споживачам обирати найкращі пропозиції, а бізнесу – формувати цінову політику та адаптуватися до ринкових умов. Для держави моніторинг є способом контролю за цінами та стабільністю на ринку продовольства.

Середні ціни на харчові продукти у Сумській області тою чи іншою мірою відрізняються від середніх цін в Україні. Такі відмінності наведено у таблиці 11, сформованої з джерела [16].

Встановлено, що дорожче, ніж в середньому по Україні, у Сумській області у вересні 2025 року продавались п'ять продуктів, а саме: сало – на 49,28 грн, яловичина – на 5,26 грн, свинина – на 5,15 грн, крупи гречані – на 0,34 грн, пиво вітчизняних марок – на 0,12 грн (табл. 11).

Середні ціни решти аналізованих продуктів були нижчими за середні в державі. Найбільші відмінності зафіксовано у ціні риби мороженої – нижча на 26,27 грн, ковбаси вареної першого гатунку – на 23,44 грн, сметани жирної до 15 % включно – на 21,33 грн, вин столових вітчизняних – на 19,83 %, сирів м'яких жирних – на 15,49 грн, горілки – на 13,17 грн.

Показники різниці цін інших продуктів, які були нижчими за середньоукраїнські, знаходились в діапазоні 0,47 грн (птиця, тушки курячі) – 8,43 грн (хліб пшеничний з борошна першого гатунку).

Моніторинг цін дозволяє споживачам порівнювати ціни та вибирати продукти, які відповідають їхньому бюджету та якості, а також допомагає уникнути необґрунтованих переplat.

Бізнес отримує інформацію про ціни конкурентів, акції та знижки, що допомагає в розробці власної цінової політики; дозволяє оцінювати конкурентоспроможність продукції та адаптуватися до ринкових умов.

Державі моніторинг цін на харчові продукти та їх аналіз дозволяє контролювати інфляцію та стабільність цін на ринку продовольства, допомагає в розробці та реалізації соціальних та економічних програм, спрямованих на підтримку населення, може бути використаний для оцінки відповідності цін законодавчим нормам.

Моніторинг цін не обмежується лише ціною, а включає також аналіз якості та безпечності харчових продуктів. Систематичний моніторинг цін надає можливість оперативно реагувати на зміни цін та коригувати стратегії.

**Середні ціни на харчові продукти у Сумській області у вересні 2025 року
у порівнянні з цінами по Україні**

Продукти	Одиниця виміру	Вартість, грн		Відхилення, грн
		Україна	Сумська обл.	
Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	59,14	52,70	-6,44
Хліб пшеничний з борошна першого гатунку	кг	47,07	38,64	-8,43
Хліб житній, житньо-пшеничний	кг	49,67	44,15	-5,52
Батон	500 г	30,04	27,21	-2,83
Макаронні вироби	кг	35,56	31,07	-4,49
Борошно пшеничне	кг	21,82	19,43	-2,39
Крупи манні	кг	29,21	27,97	-1,24
Крупи ячні	кг	23,52	21,36	-2,16
Крупи пшеничні	кг	21,65	16,80	-4,85
Крупи гречані	кг	35,99	36,33	+0,34
Пшоно	кг	27,32	25,10	-2,22
Рис	кг	53,43	52,61	-0,82
Яловичина	кг	343,79	349,05	+5,26
Свинина	кг	251,80	256,95	+5,15
Птиця (тушки курячі)	кг	118,03	117,56	-0,47
Філе куряче	кг	226,31	221,21	-5,1
Ковбаси варені першого гатунку	кг	206,94	183,50	-23,44
Риба морожена	кг	206,77	180,50	-26,27
Молоко пастеризоване жирністю до 2,6%	1000 г	47,45	45,63	-1,82
Сири м'які жирні	кг	229,02	213,53	-15,49
Сметана жирністю до 15% включно	кг	140,94	119,61	-21,33
Яйця	10 шт.	54,16	52,33	-1,83
Масло вершкове	200 г	109,83	108,77	-1,06
Олія соняшникова	л	83,23	79,74	-3,49
Сало	кг	194,04	243,32	+49,28
Яблука	кг	48,81	45,51	-3,3
Капуста білокачанна	кг	14,16	13,28	-0,88
Цибуля ріпчаста	кг	13,06	11,97	-1,09
Буряк	кг	11,22	9,55	-1,67
Морква30	кг	13,27	12,33	-0,94
Картопля	кг	17,93	15,34	-2,59
Цукор	кг	31,86	30,43	-1,43
Горілка	0,5 л	118,70	105,53	-13,17
Вина столові вітчизняні	0,75 л	121,11	101,28	-19,83
Пиво вітчизняних марок	0,5 л	37,33	37,45	+0,12

Джерело: [16]

Аналіз за даними Держстату динаміки середніх споживчих цін у регіоні на основні продукти впродовж дев'яти місяців 2025 року показав, що у вересні порівняно з січнем найбільше зросли ціни на сало (+39,7 %), філе куряче (+30,7 %) та свинину (+28,5 %). Зокрема ціна сала становить у вересні 243,32 грн/кг, тоді як у січні – 174,19 грн/кг (табл. 12).

Найменше зросли ціни на сири м'які жирні (+0,4 %), масло вершкове (+0,8 %), цукор (+1,1 %).

Найбільше знизились ціни на продукти овочевої групи, а саме на капусту білокачанну (-68,8 %), моркву(-64,2 %) та буряк (-54,0 %).

Таблиця 12

Динаміка середніх споживчих цін на харчові продукти по Сумській області впродовж січня-вересня 2025 року [8]

№ з/п	Групи товарів	Одиниця вимірювання	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Вересень до січня, %
1	Рис	кг	55,05	55,05	55,21	54,52	53,92	53,30	54,92	54,66	52,61	-4,4
2	Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	48,38	48,75	49,40	50,41	51,67	51,46	51,86	52,28	52,70	8,9
3	Хліб пшеничний з борошна першого гатунку	кг	35,32	36,03	36,30	36,30	36,30	37,28	37,59	37,88	38,64	9,4
4	Хліб житній, житньо-пшеничний	кг	38,95	38,95	39,31	40,54	40,80	41,26	43,43	43,72	44,15	13,4
5	Батон	500 г	25,60	26,06	26,06	26,06	26,06	26,21	26,55	27,04	27,21	6,3
6	Макаронні вироби	кг	30,35	30,51	30,51	31,07	31,22	31,22	30,84	30,16	31,07	2,4
7	Борошно пшеничне	кг	19,14	18,82	19,41	19,65	20,11	19,91	19,43	19,51	19,43	1,5
8	Крупи манні	кг	25,49	25,98	25,69	27,12	27,39	26,09	26,33	27,50	27,97	9,7
9	Крупи гречані	кг	34,15	34,07	35,01	34,49	34,77	32,86	34,36	31,98	36,33	6,4
10	Крупи ячні	кг	17,78	18,73	20,43	20,43	20,98	21,35	21,72	21,35	21,36	20,1
11	Пшоно	кг	22,92	23,43	23,87	23,87	23,85	23,57	23,69	24,34	25,10	9,5
12	Крупи пшеничні	кг	15,23	15,37	16,30	16,22	16,34	16,71	16,77	16,73	16,80	10,3
13	Яловичина	кг	304,51	305,63	321,59	331,56	332,06	335,76	337,51	343,36	349,05	14,6
14	Свинина	кг	200,78	194,05	193,08	217,80	233,17	233,32	236,64	255,54	256,95	28,0
15	Птиця (тушки курячі)	кг	94,43	89,88	96,14	100,84	108,06	114,48	114,49	115,47	117,56	24,5
16	Філе куряче	кг	169,19	165,38	173,08	188,44	196,78	215,45	216,94	224,24	221,21	30,7
17	Ковбаси варені першого гатунку	кг	177,68	172,81	191,53	191,53	177,64	190,52	188,21	191,06	183,50	3,3
18	Риба морожена	кг	175,20	175,31	174,57	176,29	178,69	178,56	177,11	179,91	180,50	3,0
19	Молоко пастеризоване жирністю до 2,6% включно	1000 г	46,79	44,46	43,96	44,38	43,63	44,47	44,47	45,67	45,63	-2,5
20	Сири м'які жирні	кг	212,66	214,44	210,60	208,46	213,43	208,19	220,17	219,81	213,53	0,4
21	Сметана жирністю до 15% включно	кг	118,14	116,99	117,71	116,30	122,89	119,29	119,96	118,11	119,61	1,2
22	Яйця	10 шт.	45,44	50,19	61,61	59,67	53,23	52,68	53,62	55,64	52,33	15,2
23	Масло вершкове	200 г	107,86	107,23	105,50	95,28	102,81	104,33	103,48	105,68	108,77	0,8
24	Олія соняшникова	л	69,21	70,17	70,35	71,85	72,54	72,48	72,30	77,97	79,74	15,2
25	Сало	кг	174,19	176,89	175,74	185,53	188,14	192,52	197,98	222,68	243,32	39,7
26	Яблука	кг	35,59	35,48	40,70	43,45	59,04	88,69	89,67	75,21	45,51	27,9
27	Капуста білокачанна	кг	42,61	48,95	48,90	51,97	59,48	26,87	19,31	15,86	13,28	-68,8
28	Цибуля ріпчаста	кг	15,43	14,70	14,86	15,33	29,20	29,86	15,82	14,50	11,97	-22,4
29	Буряк	кг	20,78	21,49	22,60	26,27	37,11	41,88	16,63	10,80	9,55	-54,0
30	Морква	кг	34,41	38,05	40,58	39,15	45,25	54,15	24,79	14,19	12,33	-64,2
31	Картопля	кг	31,11	29,72	30,04	30,71	31,41	37,30	19,53	16,40	15,34	-50,7
32	Цукор	кг	30,09	29,51	30,31	32,09	32,53	32,34	31,11	31,52	30,43	1,1

ВИСНОВКИ

Сьогодні Україна перебуває у складних воєнно-політичних умовах, які справляють вплив не тільки на харчову промисловість, а й на усю економіку держави. Українська економіка залишилася стійкою завдяки спільним зусиллям Уряду та бізнесу, швидкому відновленню зруйнованої та пошкодженої критичної інфраструктури та постійній фінансовій підтримці міжнародних партнерів.

У воєнний час харчова промисловість у Сумській області, як і в інших регіонах України, зіткнулася з численними безпрецедентними викликами, але продовжує працювати, забезпечуючи потреби населення у харчових продуктах. Основні зміни включають переорієнтацію виробництва, логістичні труднощі, зміни у споживацькій поведінці та необхідність адаптації до нових умов безпеки. Незважаючи на вагомі втрати та виклики через війну, харчовики зберігають відносну стабільність і долають значні труднощі у виробництві та негативні наслідки відтоку та переміщення робочої сили.

Деякі підприємства перейшли на випуск продукції, яка користується найбільшим попитом у воєнний час, наприклад, консерви, хліб, вода. Також спостерігається зростання виробництва продуктів тривалого зберігання. Змінилися і обсяги споживання окремих продуктів. Через військові дії та перебої з транспортом виникають труднощі з доставкою сировини на підприємства та доставкою готової продукції до споживачів. Окремі компанії переорієнтувалися на використання альтернативних маршрутів та видів транспорту.

Важливим є гарантування безпеки працівникам, що включає організацію укриттів, дотримання правил безпеки при роботі в умовах можливих обстрілів, а також забезпечення якості харчових продуктів.

Незважаючи на труднощі, багато підприємств харчової промисловості у Сумській області продовжують працювати, щоб забезпечити потреби населення у продуктах харчування. Деякі підприємства навіть розширили своє виробництво та асортимент продукції, щоб задовольнити попит.

За роки війни збільшилась кількість малих та середніх виробників у Сумській області, а виробництво харчових продуктів фізичними особами-підприємцями у 2023 році порівняно з попереднім роком за вартісним показником зросло у 4 рази. За необхідності релокації такі підприємства більш мобільні і мають кращі можливості для адаптації на новому місці.

Розвиток малих виробництв був зумовлений необхідністю перероблення більших обсягів місцевої сировини через логістичні проблеми, а саме неможливістю транспортування сільськогосподарської продукції у інші регіони і навіть у межах області. Також закриття підприємств призвело до вимушеного безробіття, спонукаючи людей засновувати власний бізнес. Держава та громадські організації надають підтримку підприємствам харчової промисловості, зокрема, у вигляді фінансової допомоги, грантів та консультацій. Проводиться значна робота з покращення логістики та забезпечення безпеки

підприємств [17]. Для сприяння підприємницькій діяльності та створенню робочих місць уряд запустив грантові програми під назвою є-Робота. Вони надають грантову допомогу або співфінансування підприємцям, які починають або розширюють свій бізнес. Досягнення відновлення, зростання та макрофінансової стабільності залежить від розвитку міцної економіки з високим компонентом доданої вартості (зокрема за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу).

Зараз увага багатьох підприємців зосереджена на збереженні людського капіталу на своїх підприємствах. Вони активно шукають можливості утримати своїх найцінніших працівників принаймні до кінця війни. Це збільшує перспективи на повноцінне відновлення галузі. Важливими завданнями також вважаються збереження капіталу або його відновлення і придбання нових технологій.

Загалом харчова промисловість у Сумській області продовжує працювати в умовах воєнного часу, але зіткнулася з численними викликами, які потребують адаптації та підтримки. Для зміцнення харчової промисловості Сумщини в умовах війни вживаються комплексні заходи, що включають державну підтримку, міжнародну допомогу та адаптацію бізнесу до нових реалій.

Основні заходи можна умовно поділити на декілька напрямів, викладених нижче.

1. Забезпечення стабільності та гарантування безпеки:

- створення захищених логістичних ланцюгів для доставки сировини та вивезення готової продукції;
- захист підприємств від обстрілів, резервне енергопостачання (генератори) та створення безпечних умов праці для працівників;
- збільшення складських потужностей для зберігання сировини та готової продукції;
- розроблення стратегій управління ризиками, пов'язаними з можливими обстрілами та руйнуваннями.

2. Фінансова та інша підтримка виробників:

- надання цільових пільгових кредитів, грантів та субсидій для підтримки стабільної роботи підприємств;
- зменшення податкового навантаження для підприємств, які працюють на території Сумщини;
- фінансова підтримка держави для модернізації виробництва;
- створення програм, що допомагають підприємствам закуповувати сировину, у тому числі імпортовану.

3. Розвиток виробництва:

- посилення ролі місцевих виробників для задоволення внутрішніх потреб населення регіону та зниження залежності від імпорту;
- розширення асортименту продукції, що виробляється, та створення нових видів продуктів;
- збільшення переробки місцевої сировини на території області, а не її експорту;

- оновлення обладнання та впровадження сучасних технологій для підвищення ефективності виробництва;
- створення програм просування продукції місцевих виробників, підтримка їх участі у виставках та ярмарках;
- пошук та залучення інвестицій в харчову промисловість Сумщини, у тому числі від міжнародних фондів;
- збереження кадрового потенціалу.

4. Пошук нових ринків збуту:

- розвиток внутрішнього ринку шляхом розширення співпраці з українськими мережами супермаркетів, створення програм лояльності для споживачів;
- диверсифікація ринків збуту, яка передбачає вихід компанії на нові ринки (географічні чи нішеві) для зменшення залежності від одного напрямку діяльності та зниження загальних ризиків;
- пошук нових ринків збуту в інших країнах, пошук партнерів для експорту продукції;
- створення продуктів з вищою доданою вартістю, які будуть конкурентоспроможними на міжнародних ринках.

Важливо підкреслити, що зазначені пріоритети та заходи актуальні для всіх суб'єктів господарювання, незалежно від їх масштабу. В Україні різні види бізнесу тісно пов'язані між собою і фактично працюють як одне ціле.

З метою створення умов для прямої та операційної взаємодії підприємців із представниками місцевої влади Президентом України ініційована регіональна комунікаційна платформа «Діалог влади та бізнесу». Її основна мета – налагодження відкритого діалогу для швидкого вирішення нагальних проблем бізнесу, покращення економічного клімату, сприяння створенню нових підприємств та збільшення надходжень до бюджетів. Це досягається через регулярні зустрічі, онлайн-наради та обговорення актуальних тем, таких як бронювання, енергетична безпека, податки, грантова допомога тощо.

У Сумській області 25 листопада 2025 року відбулося засідання платформи «Діалог влади та бізнесу» за участі представників органів державної влади, народних депутатів та представників бізнесу Сумщини.

Під час зустрічі обговорювалися ключові виклики та проблеми, з якими стикаються підприємці прикордонного регіону, з якими стикаються підприємці прикордонного регіону, а також шляхи їх подолання. Незважаючи на складні умови війни, бізнес Сумщини продовжує працювати, створювати робочі місця, підтримувати громади та економіку області.

Було зазначено, що у 2025 році 427 підприємців отримали фінансову підтримку на відкриття або розширення власної справи на загальну суму 135,6 млн грн, що сприяло створенню 614 нових робочих місць.

За січень-жовтень 2025 року шість підприємств отримали грантові кошти на розвиток переробної промисловості на суму понад 28 млн грн, що дозволило оновити обладнання та відкрити нові виробництва. Крім того, за програмою

«Доступні кредити 5-7-9%» було укладено понад 3200 кредитних договорів на загальну суму 11,8 млрд грн [18].

Під час засідання підприємці озвучили пропозиції та питання щодо державних програм, грантової та міжнародної підтримки, а також додаткових механізмів для розвитку бізнесу саме у прикордонних регіонах.

Уряд запускає додаткові інструменти підтримки бізнесу прифронтових областей. Зокрема, вже з січня 2026 року запрацює новий механізм страхування воєнних ризиків і компенсацій, який має посилити захищеність аграріїв і промисловості та створити передбачувані умови роботи навіть в умовах постійних загроз. Програма страхування воєнних ризиків передбачатиме компенсації до 10 млн грн за знищене або пошкоджене майно. Для підприємств інших областей держава частково компенсуватиме страхові премії, щоб зменшити тариф до 1%. Компенсації охоплюватимуть втрати від ракетних ударів, атаки дронів, уламків ППО, вибухів, пожеж чи ударної хвилі. Це дає можливість бізнесу працювати впевненіше та планувати свою діяльність навіть у таких складних умовах.

Державні та грантові програми, міжнародні проекти, особливий підхід до підприємців, які попри все лишаються на прикордонні – усе це створює стабільне та сприятливе середовище для стійкості економіки регіону. Бізнес Сумщини проявив надзвичайну стійкість та силу для розвитку навіть у воєнний час. Зустріч стала важливим кроком у зміцненні діалогу між владою та бізнесом, у напрацюванні пропозицій, які сприятимуть розвитку економіки цього прикордонного регіону та підтримці підприємництва в умовах воєнного часу.

Російське повномасштабне вторгнення в Україну повністю змінило прогнозні тренди розвитку харчового виробництва та унеможливило виконання закладених на період до 2027 року завдань з реалізації затверджених стратегій соціально-економічного розвитку областей України. Саме тому були внесені зміни до такої програми і у Сумській області з урахуванням понесених втрат та збитків за період повномасштабних воєнних дій.

Сьогодні харчова промисловість Сумщини має важливе значення для продовольчої безпеки та справляє значний вплив на економічну стабільність області. Навіть в умовах воєнного стану, маючи територіальне розміщення поблизу державного кордону з країною-агресором, підприємства забезпечують потреби споживчого ринку Сумщини, реалізують продукцію в інші області та здійснюють експортні операції. Сумська область має всі передумови для набуття статусу регіону сталого розвитку харчової промисловості у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пашнюк Л. О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Економічний часопис-XXI. 2012. № 9-10. С. 60-63. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2806f20b-27ed-42a3-b00d-3472740695a6/content>
2. Дейнеко Л. В., Коваленко А. О., Шелудько Е. І. Стратегія розвитку харчової та переробної промисловості Сумської області. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». № 2(74). 2005. С. 83–91. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bc217d02-9651-4235-a771-f8f283c51bd2/content>
3. Дейнеко Л. В., Шелудько Е. І., Завгородня М. Ю. Регіональні аспекти сучасного розвитку харчової промисловості України. Продовольчі ресурси. 2025. №13(24). С. 229–240. URL: <https://iprjournal.kyiv.ua/index.php/pr/article/view/794/671>
4. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки. URL: <https://sm.dsns.gov.ua/upload/1/1/7/0/6/8/4/2021-12-1-documents-strategiya2027.pdf>
5. На Сумщині затвердили оновлену стратегію регіонального розвитку області. URL: <https://debaty.sumy.ua/news/na-sumshhini-zatverdili-onovlenu-strategiyu-regionalnogo-rozvitku-oblasti>
6. Компанії харчової промисловості Сумської області. URL: <https://catalog.youcontrol.market/kharchova-promyslovisit/sumska-oblast>
7. Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» (КВЕД). Київ : Держспоживстандарт, 2011. 202 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. ТОВ «Сумська паляниця» – провідний виробник хліба, хлібобулочних та кондитерських виробів у Сумській області. URL: <https://hlib.sumy.ua/pro-nas/>
10. Маслак О. М., Самілик М. М., Вовчок С. В. Перспективи розвитку регіонального ринку молока та молочної продукції Сумської області. Регіональна економіка. 2020. №4. С. 57–64. URL: https://re.gov.ua/re202004/re202004_057_MaslakOM,SamilykMM,VovchokSV.pdf
11. TOP-1000 компаній України. URL: <https://top-1000.com.ua/ratings/year-2023/sector-5>
12. Секторальна експортна стратегія 2019–2023. Харчова і переробна промисловість України. URL: <https://me.gov.ua/download/40a91455-ab2b-479d-b52d-11ba5fef6784/file.pdf>
13. Оприлюднили ТОП-10 виробників борошна в Україні: хто в рейтингу. URL: <https://landlord.ua/news/analitika/oprylyudnyly-top-10-vyrobnykiv-boroshna-v-ukrayini-hto-v-rejtyngu>
14. Як в умовах війни працює хлібзавод в Андріяшівській громаді. URL: <https://debaty.sumy.ua/news/yak-v-umovah-vijni-pratsyuje-hlibzavod-v-andriyashivskij-gromadi>

15. Головне управління статистики у Сумській області. URL: <https://sumy.ukrstat.gov.ua/>

16. Середні ціни на товари та послуги в Сумській області у вересні 2025 (грн). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/product-prices/sumskaya/>

17. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>

18. Діалог влади та бізнесу на Сумщині: підтримка підприємництва у прикордонному регіоні. URL: <https://knt.sm.gov.ua/index.php/uk/8-novini/21993-dialog-vladi-ta-biznesu-na-sumshchini-pidtrimka-pidpriemnitstva-u-prikordonnomu-regioni>

Наукове видання

Івченко Володимир Миколайович,
Зірзак Олена Степанівна,
Солошонок Алла Леонідівна,
Полонська Ольга Миколаївна,
Шатохіна Наталія Віталіївна

Харчова промисловість
Сумської області в умовах
воєнного стану

Редактор *Г. Г. Руденко*

Комп'ютерне складання та верстання *А. Л. Солошонок*

The scientific and analytical publication presents a general description of the food industry of the Sumy region, describes business entities in the field of food production operating in the region in extremely difficult wartime conditions. The main trends and indicators in the production and sale of food industry products in the region during martial law are highlighted, as well as the dynamics of average consumer prices for food products.

The materials provided can be used by specialists in any field of activity to analyze regional trends in the production of food products and beverages, if necessary.

Підп. до друку 29.12.25

Формат 84×108 1/32.

Папір друкарський № 2.

Гарнітура Times New Roman.

Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 1,5.

Обл.- вид. арк. 2,8.

Наклад 300 прим.

Зам. №

Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України

03035, Київ-35, Солом'янська площа, 2.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 1375 від 28.05.03